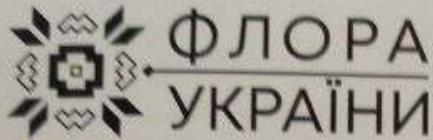

Геміефемероїди флори України

Спільнота «Флора України»

Українська природоохоронна група (UNCG)

Українське ботанічне товариство

Карпатський біосферний заповідник

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Ківерцівський національний природний парк "Цуманська пуща"

Державний природознавчий музей НАН України

Національний ботанічний сад імені М.М. Гришка НАН України

Інститут ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Національний природний парк "Хотинський"

Луганський природний заповідник НАН України

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Херсонський державний університет

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Національний природний парк "Бузький гард"

Геміефемероїди флори України

Атлас-довідник
(монографія)

Київ • 2024

УДК 582:581.5(477)(084.4)

ББК 28.58

E 90

E 90 Геміефемероїди флори України. Атлас-довідник (монографія) / Глеб Р., Бондаренко Г., Безсмертна О., Чусова О., Лавріненко К., Шиндер О., Волуца О., Калашнік К., Кучер О., Вашеняк Ю., Власта Л., Гузь Г., Данько А., Драбинук Г., Дмитраш-Вацеба І., Захарова М., Куземко А., Мойсієнко І., Новіков А., Пашкевич Н., Спрягайло О. – Київ: ПАЛИВОДА А.В., 2024. – 170 с.

ISBN 978-966-437-793-2

Науково-популярне видання присвячено геміефемероїдам флори України. В атласі наведено інформацію щодо біології, поширення та охорони видів із порівняно коротким весняно-ранньолітнім періодом розвитку та довгим періодом спокою. Геміефемероїди згруповано відповідно до кольору оцвіттини: білий, рожево-бузково-фіолетовий, червоний, жовтий, зелений та блакитно-синій. У книзі є поєднання якісних світлин та описів рослин із акцентом на діагностичні ознаки.

Книга може бути корисною не тільки і не стільки професійним ботанікам, а, у першу чергу, читачам, які закохані у природу.

E 90 Hemi-ephemeroids of the flora of Ukraine. Atlas-guide (monograph) / Gleb R., Bondarenko H., Bezsmertna O., Chusova O., Lavrinenko K., Shnyder O., Volutsa O., Kalashnik K., Kucher O., Vashemiak Yu., Vlasta L., Guz H., Danko H., Drabyniuk H., Dmytrash-Vatseba I., Zakharova M., Kuzemko A., Moisienko I., Novikoff A., Pashkevych N., Spriahailo O. – Kyiv: Palyvoda A.V., 2024. – 170 p.

ISBN 978-966-437-793-2

A popular science publication dedicated to hemi-ephemeroids of the flora of Ukraine. The atlas provides information on the biology, distribution and conservation of plant species with a short late-spring or early-summer period of vegetation development and a long dormant period. Hemi-ephemeroids are grouped according to perianth color: white, pink-purple-violet, red, yellow, green, and blue. The book combines high-quality photographs and descriptions of plants with an emphasis on diagnostic features.

The book can be useful not only and not so much to professional botanists, but especially to readers who are in love with nature.

Рецензенти:

доктор біологічних наук, доцент **Буджак Василь Васильович**
(Державна установа «Інститут еволюційної екології НАН України»);

Доктор біологічних наук, професор **Чорней Ілля Ілліч**
(Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича);

Кандидат біологічних наук, доцент **Панченко Сергій Михайлович**
(Гетьманський національний природний парк).

Рекомендовано до друку вченою радою біологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 14 від 20 грудня 2023 року).

Автори ілюстрацій:

Carsten Mody, Hayden Waller, Marko Doboš, Sabine Steghaus-Kovac, Анна Куземко, Власта Лоя, Галина Гузь, Ганна Кузьо, Георгій Бондаренко, Іван Мойсієнко, Інна Ткачук, Катерина Калашнік, Катерина Лавріненко, Квітка Мальва, Любов Борсукевич, Марина Захарова, Микита Перегрим, Микола Книш, Назарій Назарук, Наталія Пашкевич, Олександр Спрягайло, Олександр Шиндер, Олена Волуца, Павло Мартинюк, Руслан Глеб, Юлія Красиленко, Юрій Бенгус.

© Автори нарисів, 2024

© Автори ілюстрацій, 2024

Зміст

Вступне слово	5
Короткий морфологічний довідник	10
Цибуля оманлива (<i>Allium decipiens</i> Fisch. ex Schult. & Schult.f.)	21
Цибуля овочева (<i>Allium oleraceum</i> L.)	26
Цибуля ведмежа (<i>Allium ursinum</i> L.)	30
Белевалія гарна (<i>Bellevalia speciosa</i> Woronow ex Grossh.)	34
Жеруха ніжна (<i>Cardamine tenera</i> S.G. Gmelin ex C.A. Meyer)	37
Еремур кримський (<i>Eremurus tauricus</i> Steven)	40
Лілійка пізня (<i>Gagea serotina</i> (L.) Rchb.)	43
Білоцвіт літній (<i>Leucojum aestivum</i> L.)	45
Нарцис вузьколистий (<i>Narcissus poeticus</i> subsp. <i>radiiflorus</i> (Salisb.) Baker)	50
Рястка Буше (<i>Ornithogalum boucheanum</i> (Kunth) Asch.)	53
Рястка піренейська (<i>Ornithogalum pyrenaicum</i> L.)	58
Живокіст серцеподібний (<i>Symphytum cordatum</i> Waldst. et Kit. ex Willd.)	61
Зубниця бульбиста (<i>Cardamine bulbifera</i> (L.) Crantz)	65
Зубниця залозиста (<i>Cardamine glandulifera</i> O. Schwarz)	69
Журавець бульбистий (<i>Geranium tuberosum</i> L.)	72
Косарики тонкі (<i>Gladiolus tenuis</i> M.Bieb.)	74
Петрів хрест лускатий (<i>Lathraea squamaria</i> L.)	80
Часник круглий (<i>Allium rotundum</i> L.)	84
Нектароскордій болгарський (<i>Allium siculum</i> subsp. <i>dioscoridis</i> (Sm.) K. Richt.)	89
Кліщинець Бессерів (<i>Arum besserianum</i> Schott.)	93
Кліщинець видовжений (<i>Arum elongatum</i> Steven)	96
Скополія карніолійська (<i>Scopolia carniolica</i> Jacq.)	99
Жовтяниця черговолиста (<i>Chrysosplenium alternifolium</i> L.)	103
Еремур показний (<i>Eremurus spectabilis</i> M.Bieb. s.l.)	106
Півники низькі (<i>Iris humilis</i> Georgi)	109
Жовтець стоповидний (<i>Ranunculus pedatus</i> Waldst. & Kit.)	113
Зміячка м'яка (<i>Pseudopodospermum molle</i> (M. Bieb.) Kuth.)	118
Тонконіг бульбистий (<i>Poa bulbosa</i> L.)	121

Леопольдія чубата (<i>Leopoldia comosa</i> (L.) Parl.)	128
Сизюринхій гірський (<i>Sisyrinchium montanum</i> Greene)	130
Фенологічні особливості ефемероїдів та геміефемероїдів	133
Філогенія геміефемероїдних рослин	137
Алфавітний покажчик латинських назв геміефемероїдів	140
Алфавітний покажчик латинських назв дикорослих видів не геміефемероїдів	145
Алфавітний покажчик латинських назв декоративних і культурних видів	147
Алфавітний покажчик латинських назв видів, згаданих у книзі	148
Алфавітний покажчик українських назв видів	155
Види ефемероїдів та геміефемероїдів, що охороняються Червоною книгою України (2021) та зазначені в Резолюції 6 Бернської Конвенції	158
Використані джерела	161

Белевалія гарна

Bellevalia speciosa Woronow
ex Grossh.

Синоніми: *Bellevalia lutea* Bordz.,
B. sarmatica (Pall. ex Georgi)
Woronow, *B. trojana* Feinbrun,
Hyacinthus ciliatus M. Bieb., *H.*
sarmaticus Pall. ex Misch.

Родина: Холодкові
(Asparagaceae).

Народні назви: белевалія сарматська.

Охоронний статус: регіонально рідкісний вид у Дніпропетровській, Запорізькій, Київській, Кіровоградській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Харківській і Херсонській областях.

Поширення в Україні: степова зона і дуже рідко у південній частині Лісостепу. Найбільші популяції знаходяться на Нагольному краї (південь Луганської області) і у Криму.

Загальний ареал: понтійський.

Умови зростання: схили балок, узлісся та зарості чагарників, рідше – на цілиних степових ділянках.

Короткий морфологічний опис: багаторічна цибулинна рослина 10–30 (55) см заввишки. Цибулина завширшки 2–6 см, овальна чи яйцеподібна, коричнева, тунікатного або напівтунікатного типу. Стебло одиночне, потовщене, безлисте, голе. Листків 3–7, зібрані у прикореневу розетку, сидячі, широколінійні, ланцетні або ременеподібні, м'ясисті, біля основи звужені, з білим хрящуватим і війчастим краєм, на кінці загострені, темно-зелені, до 20 см завдовжки. Стебло і листки вкриті малопомітним сизим нальотом. Суцвіття – багатоквітова китиця, на початку цвітіння більш-менш щільна, конусоподібна, наприкінці цвітіння розріджена, витягнута. Суцвіття складається з 30–60 (зрідка до 80) квіток, з яких сім або вісім верхніх – завжди безплідні. Квітконос у нижній частині зелений, біля верхівки часто пурпуровий. Приквітки дуже дрібні, білуваті. Квітконіжки у 4–8 разів довші за квітки, верхні – коротші за нижні, довжина яких може сягати 3–8 см. Під час цвітіння квітконіжки спрямовані вгору, часто дугоподібно вигнуті, при досяганні плодів твердішають, сильно витягуються (нижні до 12–15 см) та відхиляються горизонтально. Квітки непоказні. Оцвітина 6–9 мм завдовжки, трубчастодзвоникувата. Її частки прямі, овально-ланцетні, втричі коротші за трубку. Колір листочків оцвітини варіює в залежності від стадії цвітіння: у бутонах вони білі, під час цвітіння жовтуватобілі, потім поступово буріють, стаючи пурпурово-бурими. Оскільки квітки у суцвітті розкриваються поступово, то на одній рослині присутні одночасно квітки різних кольорів. Кінчики листочків оцвітини протягом усіх стадій розвитку (цвітіння) зберігають неясний зеленкуватий відтінок. Пиляки фіолетові, на довгих тичинкових нитках, що зростаються з трубкою оцвітини. Плід – довгаста, тригнізда, світло-коричнева коробочка завдовжки до 2 см, що містить від 2 до 10 насінин. Зазвичай кожна рослина зав'язує 20–40 плодів. Насіння кулясте, темно-фіолетове, вкрите сизим восковим нальотом.

Цвіте у травні.

Додаткова інформація: перший науковий опис рослини здійснив Петер-Симон Паллас, однак він помилково визначив цей таксон як один з видів гіацинтів (*Hyacinthus sarmaticus*). У 1927 році російський ботанік Юрій Воронов переглянув класифікацію і виділив його в окремий рід белевалія. У наш час белевалію сарматську прийнято розглядати як синонім понтично-кавказької *B. speciosa*, але разом з тим, у східноєвропейських наукових колах утримується думка, що це окремий вид. Її підтверджують генетичні дослідження, які дозволили виявити, що попри зовнішню схожість із *B. speciosa*, українські рослини (*B. sarmatica*) насправді зближені із середземноморськими видами *B. dubia* (Guss.) Rchb. та *B. webbiana* Parl. Через цю таксономічну плутанину атрибуцію цього виду часто подають у різних варіантах, як: *B. sarmatica* (Pall. ex Misch.) Woronow, 1927 або *B. sarmatica* (Pall. ex Georgi) Woronow, 1935.

Споріднені таксони: має схожість з *Bellevalia lipskyi* (Misch.) E.Wulff (ендемік Південного Криму), у *B. speciosa* квітконіжки горизонтально відхилені та значно довші квітки.

Літературні джерела:

Андрієнко, Перегрим, 2012; Байрак, Стецюк, 2005; Бордзіловський, 1950b; Криворучко, 2008; Пачоский, 1914; Червона..., 2010a; The Plant List, 2021; Govaerts, 2023; The Plant List., 2023.

Автор нарису: Марина Захарова, Іван Мойсієнко.

Автори ілюстрації: Василь Гелюта, Галина Гузь, Іван Мойсієнко, Катерина Калашнік, Катерина Лаврінєнко.

Bellevalia speciosa

Bellevalia speciosa

Bellevalia speciosa

Bellevalia speciosa

Bellevalia speciosa

Bellevalia lipskyi

Наукове видання

Глеб Р., Бондаренко Г., Безсмертна О., Чусова О., Лавріненко К., Шиндер О.,
Волуца О., Калашнік К., Кучер О., Вашеняк Ю., Власта Л., Гузь Г., Данько А.,
Драбинюк Г., Дмитраш-Вацеба І., Захарова М., Куземко А., Мойсієнко І.,
Новіков А., Пашкевич Н., Спрягайло О.

Геміефемероїди флори України

Атлас-довідник
(монографія)

Замовлення № 1777
Наклад 500 примірників

Дизайн лого «Флора України» – Народний
дизайн
Верстка книги – Ольга Чусова
Фото обкладинки – білоцвіт літній (*Leucojum
aestivum*), Іван Мойсієнко

Видавець Паливода А. В., пр-т Відрадний, 95/Е, м. Київ, 03061
тел./моб. (098) 287-78-16, (095) 693-10-19
E-mail: vyd.palyvoda@gmail.com
<https://palyvoda.com.ua/>

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 283 від 18.12.2000

Видруковано в друкарні ФОП Паливода А.В., пр-т Відрадний, 95/Е, м. Київ, 03061
тел./моб. (098) 287-78-16, (095) 693-10-19

With generous support from East Vättern Scarp Landscape
Biosphere Reserve and Österängen Art Hall

